

Qazaqstan Respýblıkasy Zańnama jáne quqyqtıq aqparat institýtynyń

JARSHYSY

gylymi-quqyqtıq jýrnal №2 (69)-2022

Құрылтайшы және баспагер:

«Қазақстан Республикасының
Заңнама және құқықтық
ақпарат институты» ШЖҚ РМК
2006 жылдан бастап шығады
Журналдың материалдары
www.zqai.kz

сайтында орналастырылған
Заң ғылымдары бойынша диссертациялардың
негізгі ғылыми нәтижелерін жариялауға
арналған басылымдар тізіліміне енгізілген
(ҚР БҒМ БҒССҚК 14.02.2022 ж.
№38 бұйрығы)

Редакциялық кеңес құрамы

Сәрпеков Р.Қ. - з.ғ.к., Қазақстанның еңбек
сіңірген қайраткері (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)
— (төраға)
Абайділинов Е.М. — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Абызов Р.М. — з.ғ.д. (Барнаул, Ресей)
Белых В.С. — з.ғ.д. (Екатеринбург, Ресей)
Губин Е.П. — з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Мельник Р.С. — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Моисеев А.А. — з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Муромцев Г.И. — з.ғ.д. (Мәскеу, Ресей)
Рахметов С.М. — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Малиновский В.А. — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Унзила Шапақ — з.ғ.д. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)

Бас редактор

Дүйсенов Е.А. — з.ғ.к.

Редакциялық алқа құрамы

Азер Алиев — PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. — з.ғ.к. (Саратов, Ресей)
Жанғарашев Р.М. — LL.M. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Ишбеков К.А. — з.ғ.д., доцент (Мәскеу, Ресей)
Қазбаева Ә.Г. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Қайырбаева Л.К. — PhD (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Киязова А.Ж. — LL.M. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Құлжабаева Ж.О. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрғазиев Б.К. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Нұрмағамбетов Р.Г. — PhD (Челябинск, Ресей)
Примашев Н.М. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Рахымбердин К.Х. — з.ғ.д. (Өскемен,
Қазақстан)
Сәрсенов А.М. — PhD (Нұр-Сұлтан,
Қазақстан)
Тегізбекова Ж.Ч. — з.ғ.к. (Бишкек,
Қызылорда)
Финк Д.А. — з.ғ.к. (Нұр-Сұлтан, Қазақстан)

Редактор — Колтубаева Г.Б.
Беттеуші — Тасирова А.С.
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Қазақстан Республикасы Ақпарат
және коммуникациялар министрлігі
Ақпарат комитетінің
БАҚ есепке қою туралы куәлігі
№ 17761-Ж 25.06.2019 ж.
(Алғашқы есепке қою кезі
№6592-Ж. 07.09.2005 ж.)

Мекен-жайы: Қазақстан Республикасы,
010000, Нұр-Сұлтан қ., Қабанбай-батыр даңғ.,
19, С-блогы, 306-каб., тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Редакция бағанасы..... 7

Конституциялық және әкімшілік құқық

Р.К. СӘРПЕКОВ Конституциялық реформа
Қазақстанның саяси жүйесін қайта бастаудың
негізгі нүктесі ретінде 13

Б.К. НҰРҒАЗИНОВ, А.Н. ОСПАНОВА
Қазақстан Республикасында мемлекеттік
қызметке кіру кезіндегі кейбір ұсыныстар 22

Л.Т. ЖАНҰЗАҚОВА Нормативтік құқықтық
актілердің иерархиясы туралы..... 32

Е.С. ӘБІЛҒАЗИН, Қ.Т. МҰРЗАШЕВ
Қазақстан Республикасы азаматтарының төлем
қабілеттілігін және банкроттықты қалпына
келтіру мәселесіне..... 40

В.И. ОЛЕЙНИК, Б.А. АМАНЖОЛОВА
Қазақстан Республикасында заң білімін жетілдіру 47

А.Қ. ҚҰРМАНОВА Генетикалық ақпаратты
пайдаланудың қолданыстағы заңнаманың
нормаларымен регламенттеудің құқықтық мәселелері 57

Азаматтық және азаматтық-процестік құқық

Р.М. ЖАНҒАРАШЕВ Біріккен Корольдіктің
корпоративтік басқару кодексінде «сақта
немесе түсіндір» қағидатының тиімділігін
қалай арттыруға болады? 67

Е.Г. КОМИССАРОВА (Пермь қ., РФ),
С.К. ЫДЫРЫШЕВА, Т.В. КРАСНОВА
(Тюмень қ., РФ) Өгей әке мен өгей баланың
жеке мүліктік емес қатынастары: құқықтық
мәндерін іздеу..... 73

М.Қ. ЖҮСІПБЕКОВА, Э.О. ТОЙЛЫБЕКОВА,
К.Ж. ЖАРЕКЕЕВ Қазақстан Республикасында
аграрлық секторды тамақ және азық-түлік
қауіпсіздігін қамтамасыз етудің шарты
ретінде дамыту 86

Р.Г. НҰРМАҒАМБЕТОВ, С.М. ШОНАЕВА
Қазақстан Республикасында еңбекті қорғау
саласындағы білім беру қызметтерінің баға
демпингін теориялық-құқықтық еңсеру туралы
мәселеге: қатынастарды реттеу қағидаттарын
бекітудегі шет елдердің тәжірибесі 95

Ш.У. БУРАШОВ, Б.А. ТАЙТОРИНА,
Д.Н. БЕКЕЖАНОВ Қазақстан Республикасындағы
білім беру қызметтерін тұтынушылардың құқықтары:
тұжырымдамалау мәселелері және заңнаманы
жаңғырту сұрақтары 104

А.Қ. ҚАЙШАТАЕВА, Р.Т. БАЯЗИТОВА Еңбек құқық қатынастарындағы стандарттар: теориялық-құқықтық талдаудың кейбір аспектілері.....	116
А.Қ. ҚАЛДЫБАЕВ Компаниялардың қатысу үлестерін (акцияларын) иеліктен шығару туралы шарттарда және корпоративтік шарттарда шетелдік заңнаманы қолдану.....	125

Қылмыстық құқық және қылмыстық процесс

С.С. ҚАРЖАУБАЕВ Алқабилер сотының соттылығын кеңейту: заңнама мен құқықтық техниканың тұрақтылығы мәселелері	134
М.Ш. ҚҰРМАНҒАЛИ, Ж.Ю. САЙЛИБАЕВА Әлеуметтік желілердегі судьялық этика: халықаралық стандарттар және шетелдік тәртіптік тәжірибе.....	142
А.Қ. ҚАНАТОВ, М.А. ШӘКЕНОВ Қазақстандағы адам құқықтары жөніндегі уәкіл институты (заң шығарудағы иммерсивті ұстаным)	152
Ж.Ө. ӨМІРӘЛІ, Б.Қ. ИЛЬЯСОВА Сот билігінің егемендігі.....	163

Халықаралық құқық және салыстырмалы құқықтану

А.М. ҚАРАТАЕВА, Д.Б. МАХАМБЕТСАЛИЕВ АҚШ-тағы атқарушы биліктің конституциялық-құқықтық реттелуі	175
А.А. АХМЕТОВА, К. ЭСПЛЮГЕС (Валенсия қ., Испания), З.М. БАЙМАҒАМБЕТОВА Дүниежүзілік сауда ұйымының келісімдерін астық саудасы жөніндегі дауларда қолдану практикасы.....	185

Құқықтық мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Ғ. ҚАЗБАЕВА Коммерциялық емес ұйымдарды заңнамалық реттеудің тиімсіздігі туралы мәселесіне.....	195
А.Ө. ҚАЛИЕВА «Кәсіптік одақтар туралы» Қазақстан Республикасы Заңының ақаулары туралы мәселеге (кәсіподақтар саласындағы заңнаманы талдау нәтижелері).....	204

Мемлекеттік тілдегі заңшығармашылық практикасынан

Н.М. ПРИМАШЕВ Терминдер қорының жай-күйі және оны жетілдірудің кейбір жолдары (әскери іс саласы мысалында)	213
---	-----

Жас ғалым мінбері

Е.Б. АХМЕТОВ, М.К. ЖҮРҮНОВА Қазақстан Республикасының әкімшілік сот ісін жүргізу және әкімшілік рәсімдердің қағидаттарын жіктеу мәселесіне.....	223
Т.А. МАЗУРОВА (Минск Қ., БР) Професионалды спорт саласындағы қызметті жүзеге асыратын қызметкерлермен еңбек шартын тоқтата тұрудың кейбір құқықтық проблемалары (Беларусь Республикасы мен Ресей Федерациясының заңнамасы бойынша)	234
М.А. АЛДИЯРХАН Қазақстан Республикасы қылмыстық заңнамасы бойынша түзеу жұмыстарын қолданудың әлеуетін арттыру мәселелері	244
Р.Ж. БӘЙШЕВ Тұтынушылық несиелеуді реттеудің салыстырмалы-құқықтық талдауы (Еуропа, Ресей және Қазақстан тәжірибесі).....	254
Е.К. ТОРСЫҚБАЕВ Өндіріп алушы талаптары көлемінің және мәжбүрлеп орындату шараларының арақатынасы қағидатын сақтау.....	263

«Жаршынын» архивтегі беттері

А. Б. ШАЙКЕНОВА Жаңартылатын энергия көздерін пайдалануды нормативтік реттеуді жетілдіру мәселелері туралы Е. А. Дүйсеновтың, А. К. Лямбекованың ғылыми жарияланымна қайта оралғанда, №3(48)-2017 Нравится17.....	271
Р.К. СӘРПЕКОВ Ұлы ұстазды еске алу	277

ВЕСТНИК

Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан

научно-правовой журнал №2 (69)-2022

Учредитель и издатель:
РГП на ПХВ «Институт законодательства
и правовой информации
Республики Казахстан»
Издаётся с 2006 года
Все материалы журнала размещаются на
сайте www.zqai.kz
Включен в перечень изданий для публикации
основных научных результатов диссертаций
по юридическим наукам
(Приказ КОКСОН МОН РК №38
от 14.02.2022 г.)

Состав Редакционного совета
Сарпеков Р.К. – к.ю.н., Заслуженный дея-
тель Казахстана (Нур-Султан, Казахстан)
– (председатель)
Абайдылиев Е.М. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Абызов Р.М. – д.ю.н. (Барнаул, Россия)
Белых В.С. – д.ю.н. (Екатеринбург, Россия)
Губин Е.П. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Мельник Р.С. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Моисеев А.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Муромцев Г.И. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Рахметов С.М. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Малиновский В.А. – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Унзила Шапак – д.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)

Главный редактор
Дюсенов Е.А. – к.ю.н.

Состав Редакционной коллегии
Азер Алиев – PhD (Киль, Германия)
Байниязова З.С. – к.ю.н. (Саратов, Россия)
Джангарашев Р.М. – LL.M. (Нур-Султан,
Казахстан)
Ишеков К.А. – д.ю.н. (Москва, Россия)
Казбаева А.Г. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Каирбаева Л.К. – PhD (Нур-Султан,
Казахстан)
Киязова А.Ж. – LL.M. (Нур-Султан,
Казахстан)
Кулжабаева Ж.О. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Нургазинов Б.К. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Нурмагамбетов Р.Г. – PhD (Челябинск,
Россия)
Примашев Н.М. – к.ю.н. (Нур-Султан,
Казахстан)
Рахимбердин К.Х. – д.ю.н. (Усть-Каменно-
горск, Казахстан)
Сарсенов А.М. – PhD (Нур-Султан, Казах-
стан)
Тегизбекова Ж.Ч. – к.ю.н. (Бишкек,
Кыргызстан)
Финк Д.А. – к.ю.н. (Нур-Султан, Казахстан)

Редактор – **Колтубаева Г.Б.**
Верстка – **Тасирова А.С.**
Тел.: 8 (7172) 26-61-29

Свидетельство о постановке
на учет СМИ № 17761-Ж
от 25.06.2019 г. Комитета информации
Министерства информации и коммуникаций
Республики Казахстан (Первичная постановка
на учет №6592-Ж. 07.09.2005 г.)

Адрес: Республика Казахстан, 010000,
г. Нур-Султан, пр. Кабанбай батыра, 19,
блок С, каб. 306, тел.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, E-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Колонка редакции 9

Конституционное и административное право

Р.К. САРПЕКОВ Конституционная реформа как
основной поинт перезапуска политической
системы Казахстана 13

Б.К. НУРГАЗИНОВ, А.Н. ОСПАНОВА

Некоторые предложения при поступлении на
государственную службу в Республике Казахстан 22

Л.Т. ЖАНУЗАКОВА Об иерархии нормативных

правовых актов 32

Е.С. АБУЛГАЗИН, К.Т. МУРЗАШЕВ К вопросу

о восстановлении платежеспособности

и банкротстве граждан Республики Казахстан 40

В.И. ОЛЕЙНИК, Б.А. АМАНЖОЛОВА

Совершенствование юридического образования

в Республике Казахстан 47

А.К. КУРМАНОВА Правовые вопросы

регламентации использования генетической

информации по действующему законодательству 57

Гражданское и гражданско-процессуальное право

Р.М. ДЖАНГАРАШЕВ Каким образом можно

повысить эффективность принципа «соблюдай

или разясняй» в кодексе корпоративного

управления Соединенного Королевства 67

Е.Г. КОМИССАРОВА (г. Пермь, РФ),

С.К. ИДРЫШЕВА, Т.В. КРАСНОВА (г. Тюмень, РФ)

Личные неимущественные отношения отчима

и пасынка: в поисках юридических сущностей 73

М.К. ЖУСУПБЕКОВА, Э.О. ТОЙЛЫБЕКОВА,

К.Ж. ЖАРЕКЕЕВ Развитие аграрного сектора

как условие обеспечения пищевой

и продовольственной безопасности

в Республике Казахстан 86

Р.Г. НУРМАГАМБЕТОВ, С.М. ШУНАЕВА

К вопросу о теоретико-правовом преодолении

ценового демпинга образовательных услуг

в сфере охраны труда в Республике Казахстан:

опыт зарубежных стран в закреплении принципов

регулирования отношений 95

Ш.У. БУРАШОВ, Б.А. ТАЙТОРИНА,

Д.Н. БЕКЕЖАНОВ Права потребителей

образовательных услуг в Республике Казахстан:

проблемы концептуализации и вопросы

модернизации законодательства 104

СОДЕРЖАНИЕ

А.К. КАЙШАТАЕВА, Р.Т. БАЯЗИТОВА

Стандарты в трудовых правоотношениях: некоторые аспекты теоретико-правового анализа 116

А.К. КАЛДЫБАЕВ Применение иностранного права в договорах по отчуждению долей участия (акций) компаний и в корпоративных договорах 125

Уголовное право и уголовный процесс

С.С. КАРЖАУБАЕВ Расширение подсудности суда присяжных: проблемы стабильности законодательства и юридической техники 134

М.Ш. ҚҰРМАНҒАЛИ, Ж.Ю. САЙЛИБАЕВА Судейская этика в социальных сетях: международные стандарты и зарубежная дисциплинарная практика 142

А.К. КАНАТОВ, М.А. ШАКЕНОВ Институт Уполномоченного по правам человека в Казахстане (иммерсивный подход в законотворчестве) 152

Ж.Ө. ӨМІРӘЛІ, Б.Қ. ИЛЬЯСОВА Суверенитет судебной власти 163

Международное право и сравнительное правоведение

А.М. КАРАТАЕВА, Д.Б. МАХАМБЕТСАЛИЕВ Конституционно-правовое регулирование исполнительной власти в США 175

А.А. АХМЕТОВА, К. ЭСПЛЮГЕС (г. Валенсия, Испания),
З.М. БАЙМАГАМБЕТОВА Практика применения соглашений Всемирной торговой организации в спорах по торговле зерном 185

Правовой мониторинг

С.И. КЛИМКИН, А.Г. КАЗБАЕВА К вопросу о неэффективности законодательного регулирования некоммерческих организаций 195

К.У. КАЛИЕВА К вопросу о дефектах Закона Республики Казахстан «О профессиональных союзах» (результаты анализа законодательства в сфере профсоюзов) 204

Из практики законотворчества на государственном языке

Н.М. ПРИМАШЕВ Состояние фонда терминов и некоторые пути его совершенствования (на примере сферы военного дела) 213

Трибуна молодого ученого

Е.Б. АХМЕТОВ, М.К. ЖУРУНОВА К вопросу о классификации принципов административного судопроизводства и административных процедур Республики Казахстан 223

Т.А. МАЗУРОВА (г. Минск, РБ) Некоторые правовые проблемы приостановления трудового договора с работниками, осуществляющими деятельность в сфере профессионального спорта (по законодательству Республики Беларусь и Российской Федерации) 234

М.А. АЛДИЯРХАН Вопросы повышения потенциала применения исправительных работ по уголовному законодательству Республики Казахстан 244

Р.Ж. БАИШЕВ Сравнительно-правовой анализ регулирования потребительского кредитования (опыт Европы, России и Казахстана) 254

Е.К. ТОРСЫКБАЕВ Соблюдение принципа соотносимости объема требований взыскателя и мер принудительного исполнения 263

Архивные страницы «Вестника»

А.Б. ШАЙКЕНОВА Возвращаясь к научной публикации Дюсенова Е.А., Лямбековой А.К. о вопросах совершенствования нормативного регулирования использования возобновляемых источников энергии, №3(48)-2017 271

Р.К. САРПЕКОВ Памяти великого учителя 277

Bulletin of Institute of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan

JARSHYSY

scientific and legal journal №2 (69)-2022

Founder and publisher:
RSE on the REM «Institute of Legislation and Legal information of the Republic of Kazakhstan»
Published since 2006
All journal materials are placed on the website
www.zqai.kz
Included in the list of publications of basic scientific results of dissertations on legal sciences (Order CCES MES RK №38 from 14.02.2022)

Editorial Council members

Sarpekov R.K. – c.j.s., *Honored Worker of Kazakhstan (Nur-Sultan, Kazakhstan)* – (Chairman)
Abayeldinov E.M. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Abyzov R.M. – d.j.s. (Barnaul, Russian)
Belih V.S. – d.j.s. (Ekaterinburg, Russian)
Gubin E.P. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Melnik R.S. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Moiseev A.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Murumcev G.I. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Rahmetov S.M. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Malinovski V.A. – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Unzila Shapak – d.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Chief Editor

Dyussenov Ye.A. – c.j.s.

Editorial Board members

Azer Aliyev – PhD (Kiel, Germany)
Bainiyazova Z.S. – c.j.s. (Saratov, Russian)
Dzhangarashev R.M. – LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Ishekov K.A. – d.j.s. (Moscow, Russian)
Kazbayeva A.G. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kairbaeva L.K. – PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kiyazova A.Zh. – LLM (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Kulzhabayeva Zh.O. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Nurgazinov B. K. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Nurmagambetov R.G. – PhD (Chelyabinsk, Russian)
Primashev N.M. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Rakhimberdin K.H. – d.j.s. (Ust-Kamenogorsk, Kazakhstan)
Sarsenov A.M. – PhD (Nur-Sultan, Kazakhstan)
Tegizbekova Zh.Ch. – c.j.s. (Bishkek, Kyrgyzstan)
Fink D.A. – c.j.s. (Nur-Sultan, Kazakhstan)

Editor – **Koltubaeva G.B.**

Layout – **Tasirova A.S.**
Tel.: 8 (7172) 26-61-29

The certificate of registration of mass media
№17761-G from 25.06.2019 from
the Information Committee of the Ministry
of Information and Communications
of the Republic of Kazakhstan
(Number and date of primary registration
№6592-Zh.07.09.2005.)

Address: The Republic of Kazakhstan, 010000,
Nur-Sultan, Kabanbay-batyr ave., 19,
block C, office 306, tel.: 8 (7172) 26-61-22
www.zqai.kz, e-mail: instzak-kz@mail.ru
institutzakonodatelstva@gmail.com

Editorial 11

Constitutional and Administrative Law

- R.K.SARPEKOV** Constitutional reform as the main point of restarting the political system of Kazakhstan 13
B.K. NURGAZINOV, A. N. OSPANOVA Some proposals for entering public service in the Republic of Kazakhstan 22
L.T. ZHANUZAKOVA On the hierarchy of normative legal acts 32
E.S. ABULGAZIN, K.T. MURZASHEV To the question of restoration of solvency and bankruptcy of citizens of the Republic of Kazakhstan 40
V.I. OLEINIK, B.A. AMANZHOLLOVA Improvement of legal education in the Republic of Kazakhstan 47
A.K. KURMANOVA Legal issues of regulation of the use of genetic information by the norms of the current legislation 57

Civil and Civil Procedure Law

- R.M. JANGARASHEV** How can the effectiveness of the «comply or explain» principle in the UK corporate governance code be improved? 67
E.G. KOMISSAROVA (Perm, Russia),
S.K. IDRYSHEVA, T.V. KRASNOVA (Tyumen, Russia) Personal non-property relationships of the step-father and stepson: in search of legal entities 73
M.K. ZHUSUPBEKOVA, E.O. TOYLYBEKOVA, K.ZH. ZHAREKEEV Development of the agricultural sector in the Republic of Kazakhstan as a condition for ensuring food and food security 86
R.G. NURMAGAMBETOV, S.M. SHUNAEVA To the question of theoretical and legal overcoming of educational services price dumping in the sphere of occupational safety in the Republic of Kazakhstan: experience of foreign countries in consolidation of the principles of regulation of relations 95
SH.U. BURASHOV, B.A. TAITORINA, D.N. BEKEZHANOV Rights of consumers of educational services in the Republic of Kazakhstan: problems of conceptualization and issues of modernization of legislation 104
A.K. KAISHATAYEVA, R.T. BAYAZITOVA Standards in labor relations: some aspects of theoretical and legal analysis 116

CONTENT

A. KALDYBAYEV The application of foreign law in agreements on the alienation of participation interests (shares) of companies and in corporate agreements	125
--	-----

Criminal law and Criminal procedure

S.S. KARZHAUBAYEV Expanding the jurisdiction of the jury: problems of stability of legislation and legal technology	134
M. KURMANGALI, ZH. SAILIBAYEVA Judge ethics in social networks: international standards and foreign disciplinary practice	142
A.K. KANATOV, M.A. SHAKENOV Institute of the commissioner for human rights in Kazakhstan (immersive approach to lawmaking)	152
ZH. OMIRALI, B.K. ILYASOVA Sovereignty of the judiciary	163

International law and Comparative law

A.M. KARATAYEVA, D.B. MAKHAMBETSALIYEV Constitutional legal regulation of the executive branch in the United States.....	175
A.A. AKHMETOVA, C. ESPLUGUES (Valencia, Spain), Z.M. BAIMAGAMBETOVA The practice of applying World Trade Organization agreements in grain trade disputes	185

Legal monitoring

S.I. KLIMKIN, A.G. KAZBAYEVA To the question of inefficiency of legislative regulation of non-commercial organizations.....	195
K.Y. КАЛИЕВА К вопросу о дефектах Закона Республики Казахстан «О профессиональных союзах» (результаты анализа законодательства в сфере профсоюзов)	204

From the lawmaking practice in the official language

N.M. PRIMASHEV The state of the fund of terms and certain ways to improve it (on the example of the sphere of military affairs)	213
--	-----

Young researchers' tribune

Y.B. AKHMETOV, M.K. ZHURUNOVA On the classification of the principles of administrative proceedings and administrative procedure of the Republic of Kazakhstan.....	223
T.A. MAZUROVA (Minsk, RB) Some legal problems of suspension of an employment contract in the field of professional sports (under the legislation of the Republic of Belarus and the Russian Federation).....	234
M.A. ALDIYARKHAN Issues of increasing the potential for the use of correctional labor in the criminal legislation of the Republic of Kazakhstan	244
R. BAISHEV Legal comparative analysis of consumer lending regulation (experience of Europe, Russia and Kazakhstan).....	254
E.K. TORSYKBAEV Compliance with the principle of correlation of the volume of the claimant's claims and enforcement measures	263

The archive pages of the «Bulletin»

A.B. SHAIKENOVA Returning to the scientific publication of Dyussenov Ye.A., Lyambekova A.K. on the issues of improving regulation of the use of renewable energy sources, №3(48)-2017	271
R.K. SARPEKOV To the memory of a great teacher.....	277

ҚАЗАҚСТАН РЕСПУБЛИКАСЫНДА МЕМЛЕКЕТТІК ҚЫЗМЕТКЕ КІРУ КЕЗІНДЕГІ КЕЙБІР ҰСЫНЫСТАР

Бағдат Қабылқадырұлы Нұрғазин

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты конституциялық, әкімшілік заңнама және мемлекеттік басқару бөлімінің басшысы, з.ғ.к.,
Нұрсұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы, e-mail: nurgazinov.b@zqai.kz

Айдана Нұрғалиқызы Оспанова¹

Қазақстан Республикасы Заңнама және құқықтық ақпарат институты конституциялық, әкімшілік заңнама және мемлекеттік басқару бөлімінің аға ғылыми қызметкері,
Нұрсұлтан қаласы, Қазақстан Республикасы, e-mail: ospanova.a@zqai.kz

Аннотация. Ғылыми жұмыста Қазақстан Республикасы үлгісінде демократиялық реформалардың басты жолсерігі ретіндегі мемлекеттік қызметіндегі кадр саясатының өзектілігі негізделген. Батыс Еуропа елдерінде мемлекеттік қызмет үшін кадрларды іріктеуге жүргізілген талдау аталған елдердің мемлекеттік қызметінде кадрларды іріктеу және орналастыру саласындағы жалпы әлемдік үрдістің ерекшеліктері анықталған. Авторлар мемлекеттік қызметке кадрларды іріктеу саласында Ұлыбритания, Германия, Франция, Испания сияқты дамыған шет елдердің заңнамасы мен құқық қолдану практикасын зерттеген. Көптеген дамыған демократиялық елдердің кадрларды конкурстық іріктеу принципін қолданатыны қарастырылған. Сонымен қатар, мұндай елдерде бір уақытта мемлекеттік қызметке үміткерлерді іріктеумен айналысатын арнайы мемлекеттік органдар жұмыс істейтіні және де олардың құқықтық мәртебесі мемлекеттік органдар жүйесінде салыстырмалы түрде тәуелсіз сипатқа ие екендігі көрсетілген. Сонымен қатар, мұндай шаралар кадрларды іріктеу жөніндегі арнаулы мемлекеттік орган қызметіндегі объективтілік пен бейтараптылықтың елеулі кепілі болып табылатыны анықталған.

Қазақстан тәуелсіздік алғаннан бері әлеуметтік бағдарланған даму моделін қалыптастыру бағытын ұстанғаны атап өтілген. Авторлар мемлекеттік қызметтің келесі маңызды элементтерін көрсетеді: мемлекеттік қызмет мемлекеттік басқарумен байланысты және мемлекеттік биліктің сипатымен айқындалады, мемлекеттік қызмет мемлекеттік лауазымдарда негізінен мемлекеттік органдарда жүзеге асырылады деп қарастырады.

Мемлекеттің сапасы, оның қоғамға қызмет ету дәрежесі көбінесе мемлекеттік қызметке, оны құқықтық реттеу әдістеріне, нысандарына байланысты екенін атап көрсетеді. Мемлекеттік қызмет — құқықтық мемлекетті қалыптастыру құралы, оның құрылысының Қазақстан үшін маңыздылығын айтылған. Құқықтық мемлекеттің азаматтық қоғаммен және жеке азаматпен өзара іс-қимылын қамтамасыз ететін мемлекеттік қызмет екені көрсетілген.

Түйінді сөздер: мемлекеттік қызмет, мемлекеттік қызметші, кадрларды іріктеу, конкурстық комиссия, емтихан, біліктілік талаптары, кәсібилік, құзыреттілік.

¹ Хат-хабарларға арналған автор

НЕКОТОРЫЕ ПРЕДЛОЖЕНИЯ ПРИ ПОСТУПЛЕНИИ НА ГОСУДАРСТВЕННУЮ СЛУЖБУ В РЕСПУБЛИКЕ КАЗАХСТАН

Нургазинов Багдат Кабылкадырович

*Руководитель отдела конституционного, административного законодательства и государственного управления Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан, к.ю.н.,
г. Нур-Султан, Республика Казахстан, e-mail: nurgazinov.b@zqai.kz*

Оспанова Айдана Нургалиевна

*Старший научный сотрудник отдела конституционного, административного законодательства и государственного управления Института законодательства и правовой информации Республики Казахстан,
г. Нур-Султан, Республика Казахстан, e-mail: ospanova.a@zqai.kz*

Аннотация. В научной работе на примере Республики Казахстан обосновывается актуальность кадровой политики в деятельности государства как главного проводника демократических реформ. Проведённый анализ отбора кадров для государственной службы в западноевропейских странах выявил особенности общемировой тенденции в области отбора и расстановки кадров на государственной службе. Авторами исследовано законодательство и правоприменительная практика таких развитых зарубежных стран как: Великобритания, Германия, Франция, Испания в сфере отбора кадров на государственную службу.

Установлено, что многие развитые демократические страны применяют принцип конкурсного отбора кадров. Наряду с этим выяснено, что одновременно в таких странах действуют специальные государственные органы, занимающиеся отбором кандидатов на государственную службу. Кроме того, правовой статус этих органов носит относительно независимый характер в системе государственных органов. Наряду с этим установлено, что такие меры служат весомым гарантом объективности и беспристрастности в деятельности специального государственного органа по отбору кадров.

Отмечается, что с обретением независимости Казахстаном взят курс на формирование социально ориентированной модели развития. Авторы выделяют следующие наиболее существенные элементы в государственной службе как: государственная служба связана с государственным управлением и определяется характером государственной власти, государственная служба осуществляется на государственных должностях преимущественно в государственных органах.

Авторами отмечается, что качество государства, степень его служения обществу во многом зависят от государственной службы, методов, форм ее правового регулирования. Государственная служба есть средство формирования правового государства, построение которого весьма актуально для Казахстана. Указывается, что именно государственная служба обеспечивает взаимодействие правового государства с гражданским обществом и отдельным гражданином.

Ключевые слова: государственная служба, государственный служащий, отбор кадров, конкурсная комиссия, экзамен, квалификационные требования, профессионализм, компетентность.

SOME PROPOSALS FOR ENTERING PUBLIC SERVICE IN THE REPUBLIC OF KAZAKHSTAN

Nurgazinov Bagdat Kabylkadyrovich

*Head of the Department of Constitutional, Administrative
Legislation and State Administration of the Institute of
Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan, Ph.D.,
Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, e-mail: nurgazinov.b@zqai.kz*

Ospanova Aidana Nurgalieвна

*Senior Researcher of the Department of Constitutional,
Administrative Legislation and Public Administration of the Institute
of Legislation and Legal Information of the Republic of Kazakhstan,
Nur-Sultan, Republic of Kazakhstan, e-mail: ospanova.a@zqai.kz*

Abstract. *Scientific work on the example of the Republic of Kazakhstan substantiates the relevance of personnel policy in the activity of the state as the main conductor of democratic reforms. An analysis of the selection of personnel for the public service in Western European countries revealed the characteristics of the global trend in the selection and placement of personnel in the public service of these countries. The authors studied the legislation and law enforcement practice of such developed foreign countries as: the UK, Germany, France, Spain in the field of selection of personnel for the civil service. It has been found that many developed democracies apply the principle of competitive selection. At the same time, it has been found that such countries have special public bodies for the selection of candidates for the public service.*

Moreover, the legal status of these bodies is relatively independent within the State. It has also been established that such measures serve as a strong guarantee of objectivity and impartiality in the work of a special State body for the selection of personnel.

It is noted that since gaining independence, Kazakhstan has taken a course towards the formation of a socially oriented development model. The authors identify the following most significant elements in the public service as: the public service is associated with public administration and is determined by the nature of state power; the public service is carried out in public positions mainly in public bodies.

The authors note that the quality of the state, the degree of its service to society largely depend on the public service, methods, forms of its legal regulation. The civil service is a means of forming a rule of law state, the construction of which is very important for Kazakhstan. It is indicated that it is the public service that ensures the interaction of the rule of law state with civil society and the individual citizen.

Keywords: *civil service, civil servant, selection of personnel, competitive commission, examination, qualification requirements, professionalism, competence.*

DOI: 10.52026/2788-5291_2022_69_2_22

Кіріспе

Қазақстан Республикасының саяси-құқықтық дамуының қазіргі жағдайында неғұрлым өзекті міндеттердің бірі мемлекеттік басқару тетігінің тиімділігін арттыру мәселесі болып қала береді. Осыған байланысты мемлекеттік қызметті жаңғырту мәселелері елдің дамуы үшін аса маңызды болып табылады. Қазақстан мемлекеттік тәуелсіздік алғаннан кейін дамудың әлеуметтік бағдарланған моделін қалыптастыруға бағыт алды.

Мемлекеттік қызметтің тиімділігін арттыру демократиялық мемлекеттің бірінші кезектегі міндеті болып табылады, себебі мемлекеттік басқарумен байланысты қоғамдық қатынастарды құқықтық регламенттеуді жаңғырту қажеттігі мемлекеттік институттарды нығайтуға, азаматтық қоғамды дамытуға және мемлекетке қоғамдық сенімді арттыруға бағытталған мемлекеттің қазіргі заманғы жағдайымен және құқықтық саясатымен шартталады.

Осыған байланысты, аталған саладағы

заңнаманы жетілдіру мәселелеріне ерекше назар аудару, олардың себептерін анықтау және бар проблемалық аспектілерді шешу әдістерін әзірлеу өте өзекті болып табылады.

Мемлекет басшысының «Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі» атты 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауының «Мемлекеттік басқарудың жаңа моделі» атты I тарауында мемлекеттік басқаруға, кадр саясатына, шешімдер қабылдау жүйесіне және олардың орындалуына жауапкершілікті өзгерту жөнінде нақты міндет қойды².

Мемлекеттік басқару жүйесін жетілдіру мәселелері Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 522 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі «Ең алдымен адамдар» – «адамға бағдарланған» моделін қалыптастыру Тұжырымдамасында да көрініс тапқан³.

Аталған тұжырымдамаға сәйкес, бүгінгі таңда бүкіл әлем турбуленттілік, өсіп келе жатқан құбылмалылық, әлеуметтік, экономикалық және саяси дамудың белгісіздігі дәуіріне аяқ басты. Тұжырымдама мақсатын іске асыру шеңберінде мемлекеттік қызметті тиімді дамыту үшін бірқатар нормативтік құқықтық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізу арқылы проблемалардың кең кешені қойылған, онда мемлекеттік қызмет жүйесінің жұмыс істеуінің негізгі қағидаттары мен тәсілдері, оның азаматтық қоғаммен өзара іс-қимыл жасау нысандары саласындағы өзекті мәселелер, кадр саясаты, лауазымдар мен кадрлардың біліктілік құрылымы, нормативтік құқықтық реттеу мәселелері, мемлекеттік қызмет жүйесі, қызмет өткеру, мемлекеттік органдар мен қызметшілердің қызметін ұйымдастыру, еңбекақы және әлеуметтік кепілдіктер, билік органдары аппаратының қызметін басқарудың нәтижелілігін арттыру мәселелері көтерілген.

Елдердің ауқымды сын-қатерлерді еңсеру барысында мемлекетке деген қоғамдық сенім, оның өзгерістерге дайындығы мәселесі ерекше маңызға ие болуда. Неғұрлым тиімді мемлекеттік басқаруға, азаматтардың басқарушылық шешімдер қабылдауға қатысуына сұрау салу тұрақты қалыптасуда.

Мемлекет пен халықтың өзара іс-қимылының әкімшілік-бақылау нысанына негізделген мемлекеттік басқарудың қолданыстағы моделі халықтың үмітіне толық жауап бермейді деп айтуға болады. Осының нәтижесінде негізгі құндылықтар азаматтар мен олардың әл-ауқаты болып табылатын мемлекеттік басқарудың сервистік және «адамға бағдарланған» моделін қалыптастыру қажеттілігі туындады.

Материалдар мен әдістер

Осылайша, Қазақстанда қалыптасқан тәжірибе мемлекеттік басқару реформасы жоспарланған және жүргізіліп жатқан әлеуметтік реформалардың уақтылығы мен оған қол жеткізуге байланысты негізгі проблемалардың бірі болып табылатынын көрсетеді, оның түпкі мақсаты ел азаматтарының әл-ауқатын арттыру болып табылады. Экономикалық реформалардың барысы, қоғамды демократияландыру жолымен ілгерілеу, тұтастай алғанда елді тұрақтандыру және дамыту көбінесе мемлекеттік басқару жүйесі мен мемлекеттік қызметшілердің кәсібилігіне, олардың әрекетке қабілеттілігі мен бастамашылығына, елдің таңдаған бағытын ұстануына байланысты екені айқын болады.

Мемлекеттік басқарудың ұлттық жүйесінің басты адами ресурсы кәсіби мемлекеттік қызметшілер. Мемлекеттік қызметтің табиғаты нақты қарастырылып отырған елдің саяси жүйесіне байланысты өзгеріп отыратындығына қарамастан мемлекеттік қызметтегі және адами капитал ретіндегі мемлекеттік қызметшілерге қатысты негізгі идеялар мен тәсілдер әмбебап болып келеді.

Талқылау және нәтижелер

Мемлекеттік қызметшілер мемлекеттік аппараттың негізін қалайды. Белгілі бір құндылықтар жүйесіне негізделген тиісті біліктілік деңгейіне, нақты дағдыларға ие болып, белгіленген нормалар мен ережелерді сақтай отырып, мемлекеттік қызметшілер өз жұмысын жоғары кәсіби деңгейде атқару қабілетіне ие. Мемлекеттік қызметшінің өзінің қызметтік міндеттерін жоғары кәсіби деңгейде атқаруға деген ұмтылысы мен қабілеті мемлекеттік органның тиімді жұмысының негізгі факторларының бірі болмақ. Мемлекеттік басқарудың тиімділігі кез келген мемлекет-

² Жаңа жағдайдағы Қазақстан: іс-қимыл кезеңі атты Мемлекет Басшысының 2020 жылғы 1 қыркүйектегі Қазақстан халқына Жолдауы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2000002020> (25.04.2022ж.)

³ Қазақстан Республикасы Президентінің 2021 жылғы 26 ақпандағы № 522 Жарлығымен бекітілген Қазақстан Республикасында мемлекеттік басқаруды дамытудың 2030 жылға дейінгі «Ең алдымен адамдар» – «адамға бағдарланған» моделін қалыптастыру Тұжырымдамасы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U2100000522> (25.04.2022ж.)

тің дамуы мен азаматтардың өмір сүру сапасын арттырудың негізгі факторы ретінде қарастырылады. Өз кезегінде мемлекеттің мақсаты мемлекеттік қызметшілердің еңбек сапасын жақсарту үшін қажетті жағдайлар мен оларға тиісті талаптар жасау.

Мемлекет басшысы 2022 жылғы 11 қаңтарда Парламент Мәжілісінің отырысында мемлекеттік қызметке іріктеуден өту үшін рәсімдер мен біліктілік талаптарын оңайлату қажеттігіне назар аударды⁴. Қасым-Жомарт Тоқаевтың пікірінше, мемлекеттік қызмет кез келген қазақстандыққа ашық болуы тиіс. Бұл ретте меритократия принципі мемлекеттік аппарат жүйесінде кадрларды іріктеудің және жоғарылатудың негізгі құралына айналуы тиіс.

Мемлекет Басшысының тапсырмаларын іске асыру мақсатында «Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызметі туралы» Қазақстан Республикасының заңына түзетулерді көздейтін өзгерістер мен толықтырулар әзірленген, онда лауазымдардың жекелеген санаттары үшін конкурстан тыс іріктеуді қолдануды кеңейту, сондай-ақ және қызметшіні одан әрі жоғарылату немесе жұмыстан шығару туралы шешім қабылдауға әкелетін қызметшілердің жұмысын бағалау процесін қайта қарау.

Өз кезегінде конкурстан тыс іріктеуді кеңейтуді Мемлекеттік басқару академиясының, мемлекет есебінен білім алған жоғары оқу орындарының түлектерін тағайындау арқылы жүзеге асыру көзделеді. Бұдан басқа, лауазымдардың ерекшелігіне байланысты уәкілетті орган айқындайтын конкурс өткізу тәртібімен регламенттей отырып, конкурс кезеңдерінің реттілігін алып тастау жоспарлануда.

Қазақстан Республикасының Конституциясында азаматтардың мемлекет істерін басқаруға қатысу құқығы және де мемлекеттік қызметке кіруге тең құқық бекітілген. Бұл ұйымдастырушылық және құқықтық сипаттағы шаралардың тұтас жүйесімен қамтамасыз етіледі.

Конституцияның 13-бабының 1-тармағына⁵ сәйкес әркімнің құқық субъектісі ретінде танылуына құқығы бар және өзінің құқықтары мен бостандықтарын заңға қайшы келмейтін барлық тәсілдермен қорғауға хақылы. Өз кезегінде, адамның және азамат-

тың өз құқықтары мен бостандықтарын жүзеге асыруы басқа адамдардың құқықтары мен бостандықтарын бұзбауға, конституциялық құрылыс пен қоғамдық имандылыққа нұқсан келтірмеуге тиіс.

Конституцияның 33-бабына сәйкес республика азаматтарының мемлекеттік қызметке кіруге тең құқығы бар. Мемлекеттік қызметші лауазымына кандидатқа қойылатын талаптар лауазымдық міндеттердің сипатына ғана байланысты болады және заңмен белгіленеді.

Заңнама мемлекеттік қызметке кіретін кез келген азамат орындауға міндетті бірқатар талаптарды, сондай-ақ мемлекеттік қызметке кіруге рұқсат етілмейтін шектеулерді белгілейді.

«Мемлекеттік қызмет туралы» Қазақстан Республикасы Заңының 13-бабына сәйкес мемлекеттік қызметке кіретін адамдар, егер заңнамада тиісті лауазымдарға қатысты өзгеше белгіленбесе, Қазақстан Республикасының азаматтығына ие болуға, жасы он сегіз жастан кем болмауға, қажетті білімі, кәсіптік даярлық деңгейі болуға және белгіленген біліктілік талаптарына сәйкес келуге тиіс.

Азамат мемлекеттік қызметке кіру кезінде салық қызметі органдарына өзінің алған кірістері және өзіне меншік құқығымен тиесілі, салық салу объектілері болып табылатын мүлкі туралы мәліметтерді ұсынуға міндетті.

Қазақстанда мемлекеттік қызметке орналасу базалық лауазымдардан басталады. Әрбір кандидат өзінің жеке қасиеттерін, кәсіби және басқарушылық дағдыларын бағалау үшін тестіленеді, ал мемлекеттік қызметке алғаш рет қабылданушылар үшін іріктеу рәсімі объективті түрде орталықтандырылған. Мансап сатысымен көтерілу қатаң түрде конкурс арқылы, кезең-кезеңімен, дәйекті түрде төменгі лауазымнан жоғары лауазымға дейін. Осылайша, меритократия қағидаты қорғалады және мемлекеттік қызметке іріктеудің рулық, кландық және саяси-командалық тетіктері жойылады.

Бүгінгі таңда мемлекеттік қызмет жүйесі екі үлкен санатқа бөлінеді, бұл саяси мемлекеттік қызметшілер мен әкімшілік мемлекеттік қызметшілер. Саяси мемлекеттік қызметшілерге Президент, Министрлер

⁴ «Қасіретті қаңтар» сабағы: қоғам тұтастығы – тәуелсіздік кепілі 2022 жылғы 11 қаңтардағы Мемлекет басшысы Қ.К. Тоқаевтың Қазақстан Республикасы Парламенті Мәжілісінің отырысында сөйлеген сөзі // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K2200002022> (25.04.2022ж.)

⁵ Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда республикалық референдумда қабылданды // https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K950001000_ (25.04.2022ж.)

кабинетінің мүшелері, мемлекеттік ведомстволардың басшылары және тағы басқалары жатады. Саяси қызметшілер корпусы саяси шешімдерді әзірлеуге тікелей қатысы бар жоғары лауазымды адамдардан тұрады. Мемлекеттік әкімшілік қызметшілерге жергілікті жерлерде мемлекеттік саясатты іске асыруға тікелей жауапты адамдар жатады.

Мысалы, әкімшілік мемлекеттік қызметшілер бейіндік ведомствоға және лауазымдық ұстанымына қарай А, В, С, D, Е санаттарына бөлінеді, мемлекеттік қызмет саласындағы уәкілетті орган Қазақстан Республикасының Мемлекеттік қызмет істері агенттігінің деректері бойынша 2021 жылдың басында Қазақстандағы мемлекеттік қызметшілердің нақты саны 88 мың 400 адамды құрады. Өңірлік өлшемде мемлекеттік қызметшілердің штат бірліктері бойынша көшбасшы Шығыс Қазақстан облысының әкімдігі болып табылады – 4 104 адам. Екінші орында Алматы облысы, онда 4 084 мемлекеттік қызметші еңбек етеді, үшінші орында Түркістан облысы, 3 мың 991 мемлекеттік қызметші тартылған. Ең азы Нұр-Сұлтан және Шымкент қалаларының әкімдіктері, олардың штат бірлігі сәйкесінше 934 және 717 адамды құрайды⁶.

Әдетте, саяси және әкімшілік мемлекеттік лауазымдарға қойылатын үлгілік біліктілік талаптары мемлекеттік қызметтегі тәжірибені білдіреді. Бұл талап жастар арасынан жаңа тұлғалардың мемлекеттік қызметке кіруіне жиі кедергі болып табылады. Мемлекеттік қызметке басымдылықпен іріктеу мүмкіндіктері қазіргі уақытта «Болашақ» стипендиясы бойынша магистратураның түлектері, сондай-ақ Президенттік жастар кадрлық резервінің мүшелері үшін қолжетімді.

Мәселен, Қазақстан Республикасы Президентінің «Президенттік жастар кадр резервінің кейбір мәселелері туралы» 2019 жылғы 27 тамыздағы № 141 Жарлығының⁷ 3-тармағына сәйкес резервке іріктеуге отыз бес жастан аспаған, жоғары білімі және кемінде бес жыл жұмыс өтілі бар Қазақстан Республикасының азаматтары қатысады, ал резервке іріктеу мынадай кезеңдерден тұрады: кандидаттардың құжаттарын қабылдау;

мәтіндік және сандық ақпаратпен жұмыс істеу қабілетін бағалау; ахуалдық міндеттерді шешу; құзыреттерді бағалау; резервке іріктеу жөніндегі сараптама комиссиясында кандидаттармен әңгімелесу. Бұл ретте резервке іріктеу кезеңдері ақпараттық жүйелерді пайдалана отырып жүргізілуі мүмкін.

Бүгінгі күні Қазақстан Республикасында жастар үшін мемлекеттік қызметке іріктеуден өту үшін негізгі әлеуметтік лифтілердің бірі «Болашақ» бағдарламасы және Президенттік Жастар кадрлық резерві жобасы болғаны кездейсоқ емес. Мемлекет басшысының мемлекеттік қызметке кіру үшін артық кедергілерді жою жөніндегі тапсырмасы мемлекеттік аппарат жүйесіне жаңа адамдардың, оның ішінде жастардың одан әрі келуіне ықпал ететін болады. Жұмыс тәжірибесінің болуы жөніндегі талапты қоса алғанда, біліктілік талаптарын оңайлату дарынды жастар арасында бәсекелестік іріктеуді жүргізу үшін қолайлы негіз жасайды және олардың өз еліне пайда келтіру үшін мемлекеттік қызметке кіруіне мүмкіндік береді.

Халықаралық құқық нормаларында мемлекеттік лауазымға орналасуға үміткер азаматтарға қойылатын біліктілік талаптарына, сондай-ақ мемлекеттік қызметші лауазымына орналасуға конкурс өткізуге және конкурс өткізу туралы хабарландыру орналастыруға қатысты ережелер көзделеді.

Мәселен, 1966 жылғы Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактінің 25-бабына сәйкес (Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы № 91 Заңымен ратификацияланған)⁸, әрбір азамат 2-бапта көрсетілген қандай да бір кемсітушіліксіз және негізсіз шектеулерсіз өз елінде жалпы теңдік жағдайында мемлекеттік қызметке қабылдану құқығы мен мүмкіндігіне ие болады.

Біріккен Ұлттар Ұйымының 2003 жылғы Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясының (Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 мамырдағы № 31-IV Заңымен ратификацияланған) (бұдан әрі – Конвенция)⁹ 7-бабына сәйкес сыбайлас жемқорлыққа аса осал деп сана-

⁶ Сколько чиновников в Казахстане? Среди штатной численности акиматов лидирует Восточно-Казахстанская область // inbusiness.kz/ru/last/skolko-chinovnikov-v-kazahstane (25.04.2022ж.)

⁷ Президенттік жастар кадр резервінің кейбір мәселелері туралы Қазақстан Республикасы Президентінің 2019 жылғы 27 тамыздағы № 141 Жарлығы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/U1900000141> (25.04.2022ж.)

⁸ Азаматтық және саяси құқықтар туралы халықаралық пактіні ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының 2005 жылғы 28 қарашадағы № 91 Заңы. // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z050000091> (25.04.2022ж.)

⁹ Біріккен Ұлттар Ұйымының Сыбайлас жемқорлыққа қарсы конвенциясын ратификациялау туралы Қазақстан Республикасының 2008 жылғы 4 мамырдағы № 31 Заңы // <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z080000031> (25.04.2022ж.)

латын мемлекеттік лауазымдарды атқару үшін кадрларды іріктеудің және оқытудың, қажет болған жағдайда мұндай қызметкерлерді осындай лауазымдарда ротациялаудың тиісті рәсімдерін қарастырады.

Әрбір қатысушы мемлекет кандидаттар мен мемлекеттік қызметке сайлау критерийлерін белгілеу мақсатында Конвенцияның мақсаттарына сәйкес және оның ішкі заңнамасының негізгі қағидаттарына сәйкес тиісті заңнамалық және әкімшілік шараларды қабылдау мүмкіндігін қарастырады.

Соңғы жылдары мемлекеттік қызмет жүйесінде жүргізілген реформалар, ең алдымен, кадрларды іріктеу және жоғарылату кезінде меритократия қағидатын күшейтуге бағытталған. Бұл басымдықты таңдау Мемлекет басшысының мемлекеттік аппараттың тиімділігін арттыру және мемлекеттік қызметшілердің қызметін қоғамға қызмет етуге бағдарлау жөніндегі нұсқауларына негізделген. Қойылған міндеттерді тиімді іске асырудың негізінде адами капитал, мемлекеттік аппараттың кәсіби құзыреті жатыр.

Халықаралық тәжірибеде меритократия мемлекеттік қызметшінің еңбегі лайықты бағаланып, мансаптық және әлеуметтік өсуге мүмкіндік беретін сіңірген еңбегін тану ретінде қарастырылады. Бұл принцип Сингапурдың мемлекеттік қызметінде кеңінен қолданылады, оның тәжірибесі Қазақстанда мұқият зерттелген. Меритократия қағидатын негізге ала отырып, қызметте жоғарылату барысында адамның қабілеттеріне баса назар аударылады.

ЕО елдеріндегі кадр саясатына келетін болсақ, мемлекеттік қызметшілердің кәсіби және шығармашылық әлеуетін дамыту ЕО елдерінің мемлекеттік кадр саясатының басымдықтарының бірі болып табылады.

Кадр саясаты деп мемлекеттік қызметшілердің талаптарын қалыптастыру, оларды іріктеу, кәсіптік даярлау жөніндегі мемлекеттің жалпы бағытын, сондай-ақ тұтастай алғанда мемлекеттік қызметті дамыту перспективаларын түсінген жөн. Мемлекеттегі экономикалық және әлеуметтік реформалардың табысты жүргізілуі мемлекеттік қызмет құрылымдарының кадрлық әлеуетіне тікелей байланысты.

ЕО-ға мүше елдердің мемлекеттік қызмет жүйелерінде қарастырылған қызметкерлерді жалдау рәсімі екі принципті біріктіреді:

1) кез келген білікті азаматтың мемлекеттік (азаматтық) қызметке тең қол жеткізу құқығы. Әрбір азамат мемлекеттік қызметті регламенттейтін заңда көзделген

талаптарға, сондай-ақ осы бос орынға ізденушілерге қойылатын талаптарға сәйкес келген жағдайда, жария лауазымға орналасуға құқылы;

2) мемлекеттік басқару құрылымдарының мемлекеттік қызметке үздік кандидаттарды жалдауға мүдделілігін айқындайтын үздік кандидаттар қағидаты [1].

Мемлекеттік басқаруы Француз концепциясының ықпалымен қалыптасқан елдер үшін тең қолжетімділік принципі шешуші болып табылады (оларға Испания, Италия, Франция кіреді). Сонымен қатар, Голландия және Скандинавия елдері сияқты елдер ең үздік кандидаттар қағидатын қалайды.

Белгілі бір дәрежеде екі жүйенің белгілері бірқатар елдердің мемлекеттік қызметті ұйымдастыруында байқалады.

Осылайша, ЕО-ға мүше елдер мемлекеттік басқару үшін кадрды іріктеу және жалдау жүйесін әзірледі, ол екі қағиданы да ескереді. Мысалы, Германияға мемлекеттік қызметшінің мамандануына назар аударылады атап өту қажет, Франция мен Ұлыбританияда мемлекеттік қызметшінің әкімшілік, сондай-ақ техникалық арнайы функцияларды орындау шеберлігіне көбірек көңіл бөлінеді.

ЕО кадрларды іріктеумен, емтихандар, сұхбаттармен, сондай-ақ қажетті мамандарды іріктеуді жүзеге асыратын агенттіктердің делдалдық ұйымдарының көмегімен сипатталады. Үкіметтік дәрежедегі қызметшілерді жұмысқа қабылдауға қатысты ерекше дәстүрлер мен формалар қалыптасқан. Сонымен, Ұлыбританияда барлық мемлекеттік қызметшілер санаттар мен топтарға бөлінеді. Ағылшындық кадрларды іріктеу жүйесі адамның қажетті білім деңгейін иемдену ғана емес, туындаған мәселені шешуге шығармашылық тұрғыдан қарау қабілетіне де негізделген. Жоғары дәрежелі қызметкерлерді қабылдауды 1855 жылы құрылған Мемлекеттік қызмет комиссиясы жүзеге асырады. Бос лауазымдарға орналасуға емтихандар мен сұхбаттар Оксфорд және Кембридж университеттерінің бағдарламалары бойынша өткізіледі. Ұлыбританияның мемлекеттік қызметшілерінің жоғары интеллектісі, нәтижеге қол жеткізе білу және адамдармен қарым-қатынас жасай білуі секілді қасиеттерге ие болуы тиіс [2].

Франция заңнамасына сәйкес, егер ол француз азаматтығы болмаса, моральдық талаптарға сай келмесе, әскери қызмет туралы заңнаманы бұзған жағдайда (үміткер әскери қызмет өткеруі немесе одан босатылуы керек), өтініш беруші мемлекеттік қызметке

қабылдана алмайды.

Мемлекеттік қызметке қабылдау кезінде жұмыс шарттары ескерілмейді, өйткені олар ережелері тиісті санаттағы барлық мемлекеттік қызметшілерге қолданылатын нормативтік актілермен айқындалады. Мемлекеттік қызметшілерге еңбек заңнамасының нормалары қолданылмайды.

Германияда мемлекеттік қызметшілерге қойылатын негізгі талаптар – бұл кәсіптік білім беру және алдын ала арнайы дайындық (түрлері мен мерзімдері лауазымдық жағдайына қарай сараланады). Үздіксіз білім алу мемлекеттік қызмет жүйесінде ілгерілеу және ротацияны қолдану үшін қажетті шарт. Оқыту бағдарламаларының кең ауқымы лауазымды тұлғаның ресми кезеңде үздіксіз кәсіби дамуы үшін тұрақты кепілдіктерді құру мүмкіндігін тудырады. Білім беру бағдарламалары модульдік принцип негізінде құрылады және бұл оларды қоғамның қажеттіліктерін қанағаттандыра отырып, тез бейімделуге мүмкіндік береді [3].

Францияда мемлекеттік қызметшілерді оқыту бастапқы кәсіби дайындықтан және мемлекеттік қызметшілердің біліктілігін арттырудан тұрады («үздіксіз кәсіби оқу»). Осылайша, әртүрлі министрліктердің мемлекеттік қызметшілер корпусына тікелей конкурстар ұйымдастырылады. Бұл француз үлгісін ағылшын және неміс үлгілерінен ерекшелендіреді. Өз кезегінде Францияда Германиядағы сияқты мемлекеттік қызметшілерді оқыту жүйесі орталықтандырылған және көп деңгейлі құрылымдарға ие. Алайда, егер неміс оқу бағдарламалары, атап өтілгендей, экономикалық және құқықтық пәндердің жоғары тепе-теңдігімен ерекшеленетін болса, онда француздық көзқарас экономиканы терең зерттеуге бағытталған [4].

Испанияда қызметкерлерді іріктеу әкімшілік құқық, мемлекеттік экономика, мемлекеттік басқару, бюджет және қаржы менеджменті бойынша ашық конкурстық емтихандар арқылы жүзеге асырылады. Бұл бағыттағы жаңашылдықтардың қатарында түлектердің бірнеше ай бойы міндетті өндірістік тәжірибеден өтуі де бар. Бұл олардың мемлекеттік басқару саласында тұрақты жұмыс табуына мүмкіндік туғызады [4].

Ұлыбританияда мемлекеттік қызметке қабылдау үшін кандидаттарды іріктеуді Мемлекеттік қызмет жөніндегі комиссия, сондай-ақ тікелей министрліктер мен мекемелер жүргізеді. Мемлекеттік қызметке кандидаттарды бағалау және іріктеу агенттігі іріктеуде қосалқы рөл атқарады. Қа-

былдау процестері лауазымның деңгейіне, тобына және сипатына байланысты ерекшеленеді. Орта және кіші буын қызметкерлеріне конкурс өткізу комиссиялардың жалпы бақылауында болғанымен, оны тікелей министрліктер мен мекемелердің өздері жүргізеді. Министрліктер мен ведомстволар қызметкерді іріктеу кезінде мемлекеттік қызметке кандидаттарды бағалау және іріктеу жөніндегі агенттіктің қызметтерін пайдалануға құқылы. Мемлекеттік қызмет мамандары – заңгерлер, экономистер, инженерлер, әкімшілер комиссия анықтайтын арнайы конкурс нәтижесінде іріктеледі. Комиссия жалпы алғанда орындаушыдан бастап, орта және басшы лауазымдарға дейінгі кадрларды іріктеумен айналысады. Қызметке үміткерлердің конкурсын Мемлекеттік қызмет істері жөніндегі комиссияның төрт бөлімшесі жүзеге асырады. Әрбір бөлім белгілі бір топтар бойынша іріктеуге маманданған: әкімшілік лауазымдар бойынша бөлім, ғылыми лауазымдар бойынша бөлім, технологиялық лауазымдар бойынша бөлім, жалпы бөлім (ақпараттық және басқа да мамандандырылған лауазымдарға заңгер-кандидаттарды іріктеу). Мемлекеттік лауазымдарға кандидаттарды іріктеу процесі бірнеше кезеңнен тұрады. Олардың біріншісі – берілген тақырып бойынша жазбаша баяндама. Конкурстан сәтті өткен жағдайда тестілеу мен сұхбаттар өткізіледі. Қазіргі уақытта тестілеу және сұхбат нысандары үміткерлердің қабілеттерін бағалауда ерекше маңызға ие. Осыдан кейін бөлім өкілдері жинақталған бағалау негізінде түпкілікті іріктеу бойынша қорытынды әңгімелесу өткізеді, оның негізінде кандидатты қызметке қабылдау мәселесі шешіледі. Сондай-ақ кандидаттар оқу курстарын аяқтаған оқу орындарының – мектептер мен университеттердің ұсынымдары ескеріледі [5].

Дамыған елдердің тәжірибесін негізге ала отырып, көптеген дамыған мемлекеттерде мемлекеттік қызметке үміткерлерді іріктеуді тәуелсіз органдар бақылайды деген қорытынды жасауға болады. Бұл органдардың құқықтық мәртебесі «Мемлекеттік қызмет туралы» заңмен бекітілген. Кадрларды іріктеу мен орналастыруды одан әрі жетілдіру талап етіледі. Бұл ретте мемлекеттік қызметті ұйымдастырудағы барлық оң тәсілдерді барынша пайдалану, жұмыс тәжірибесі мол кәсіби кадрларды сақтауға және жетілдіруге аса назар аудару ұсынылады. Оқыту процесінде тек теориялық білім алып қана қоймай, ірі ұйымдарды басқару дағдыларын

менгеруі қажеттілігін ескерген жөн.

Қазақстандағы әкімшілік реформаның негізі ХХ ғасырдың екінші жартысынан бастап Батыста кең тараған басқарушылық тәсіл негізінде мемлекеттік басқаруды жаңғырту идеясы болуы тиіс.

Қорытынды

Қазақстан Республикасының мемлекеттік қызмет жүйесінде соңғы жылдары жүргізілген реформалар негізінен кадрларды іріктеу және жоғарылату кезінде меритократия қағидатын күшейтуге бағытталған болатын. Бұл басымдықты таңдау Мемлекет басшысының мемлекеттік аппараттың тиімділігін арттыру және мемлекеттік қызметшілердің қызметін қоғамға қызмет етуге бағдарлау жөніндегі нұсқауларына негізделген. Қойылған міндеттерді тиімді іске асырудың негізінде адами капитал, мемлекеттік аппараттың кәсіби құзыреті жатыр.

Мемлекет басшысының тапсырмасын іске асыру шеңберінде әзірленген «Қазақстан Республикасының кейбір заңнамалық актілеріне Мемлекет басшысының жекелеген тапсырмаларын іске асыру мәселелері бойынша өзгерістер мен толықтырулар енгізу туралы» Қазақстан Республикасы Заңының жобасы (Заң жобасы) Қазақстан Республикасының «Мемлекеттік қызметі туралы» 2015 жылғы 23 қарашадағы № 416-Қазақстан Республикасының Заңына (Мемлекеттік қызмет туралы заң) әзірлеуші-орган конкурстан тыс әкімшілік мемлекеттік лауазымды атқаруға құқығы бар адамдардың тізбесін кеңейтетін жаңа тармақпен толықтыруды ұсынады, 15-бап мынадай мазмұндағы 7-тармақпен толықтырылған: «7. «Б» корпусының мемлекеттік әкімшілік лауазымдарының уәкілетті органымен келісім бойынша конкурс өткізілмей-ақ; орталық мемлекеттік органның дербес құрылымдық бөлімшесінің басшысы; орталық мемлекеттік органның аумақтық бөлімшесінің және оның облыстағы, республикалық маңызы бар қаладағы, астанадағы департаментінің басшысы; жергілікті бюджеттен қаржыландырылатын облыстық атқарушы органның, республикалық маңызы бар қаланың, астананың атқарушы органының басшысы; орталық мемлекеттік органның бөлім басшысының орынбасары; Жоғарғы Соттың қызметін ұйымдастырушылық және материалдық-техникалық қамтамасыз ету жөніндегі уәкілетті орган басшысының орынбасары; Қазақстан Республикасы Жоғарғы Сот Кеңесі Аппараты

басшысының орынбасары.».

Мемлекеттік қызмет туралы заңға сәйкес жұмыс істеп жүрген судьялар, депутаттар, саяси қызметшілер және басқа да адамдар секілді конкурстан тыс мемлекеттік әкімшілік лауазымға ие болуға құқылы адамдардың тізімі онсызда айтарлықтай кең деп есептейміз.

Осы ұсыныс мемлекеттік қызметке кіру кезіндегі теңдік қағидатына қайшы келеді (4-бап Мемлекеттік қызметтің негізгі қағидаттары, 6-тармақ) және басқа кандидаттардың тең құқықтарын бұза отырып, олардың құқықтық мүмкіндіктерін тарылтады деп санаймыз.

Сондай-ақ, Заң жобасында «Мемлекеттік қызмет туралы» Заңның 27-бабына өзгерістер енгізу ұсынылады, оған сәйкес «Б» корпусының мемлекеттік әкімшілік лауазымына орналасуға конкурс өткізу «Б» корпусының лауазымдарына заңнамада белгіленген кезеңдерді жоюды ұсынады. Заң жобасына сәйкес баптың жаңа редакциясы ұсынылып отыр. «Конкурсты өткізу тәртібін уәкілетті орган айқындайды».

Бұл ұсыныста сыбайлас жемқорлық тәуекелдері бар деп айтуға болады, себебі белгісіз және әртүрлі түсіндіруге және басқарушылық қалауға мүмкіндік береді. Мысалы, «кезеңдер мен олардың реттілігін» көздейтін қолданыстағы норма кандидаты іріктеу кезінде меритократия қағидатын сақтау мақсатына ие. Мәселен, Қазақстан Республикасында мемлекеттік қызмет өткерудің құқықтық негізін Қазақстан Республикасының Конституциясы, сыбайлас жемқорлыққа қарсы іс-қимыл туралы, Мемлекеттік қызмет туралы заңдар, Мемлекет Басшысының бағдарламалық құжаттары және басқа да құқықтық актілер құрайды, осыған байланысты Қазақстан Республикасының Конституциясында бекітілген Нормативтік құқықтық актілердің санамаланған сатысын міндетті түрде сақтау қажет. Сондай-ақ, мемлекеттік қызмет туралы заңның қолданыстағы нормалары кеңінен түсіндіруге жатпайтын конкурстық іріктеуді жүргізудің дәйекті кезеңдерін белгілейтінін атап өту қажет. Іс жүзінде мұндай жағдай конкурстық комиссияны бастамашылдықтан айырады және әлемдік практикада кеңінен қолданылатын іріктеудің өзге әдістерін қолдану мүмкіндігін айтарлықтай шектейді. Осының негізінде оларды лауазымдардың ерекшелігіне байланысты заңға тәуелді деңгейде реттеу ұсынылады.

1995 жылғы 30 тамыздағы республика-

лық референдумда қабылданған Қазақстан Республикасы Конституциясының 61-бабы 3-тармағының 1) тармақшасына сәйкес Парламент аса маңызды қоғамдық қатынастарды реттейтін жеке және заңды тұлғалардың құқық субъектілігіне, азаматтардың құқықтары мен бостандықтарына, жеке және заңды тұлғалардың міндеттері мен жа-

уапкершілігіне қатысты негізгі принциптер мен нормаларды белгілейтін заңдар шығаруға хақылы.

Жоғарыда баяндалғанның негізінде бұл мәселелер заңнамалық деңгейде реттелуге тиіс деп пайымдаймыз, себебі олар Парламент пен оның Палаталарының құзыретіне жататын мәселелерді тікелей қозғайды.

ӘДЕБИЕТТЕР

1. Алтухова Н.Ф. Компетентностный подход в управлении кадрами государственной службы на основе онтологии / Н.Ф. Алтухова, Е.В. Васильева, М.В. Мирзоян // Бизнес-информатика. - 2018. - № 1(43). - 17-27 б.
2. Хусаинов У.Ш. Некоторые вопросы отбора кадров на государственную службу // Право. Журнал Высшей школы экономики. - 2016. - № 3. - 139-147 б.
3. Саламатин Е.Ю. Международный опыт правового регулирования государственной гражданской службы: актуальные вопросы для российских реформ // Международное публичное и частное право. - 2006. - № 5. - 57-69 б.
4. Халиков М.И., Галиуллин Т.Т. Зарубежный опыт государственной службы. - Уфа, 2007. 46-47 б.
5. Турчинов А.И. Управление процессом формирования и использования резерва государственных служащих // Социологические исследования в системе государственной службы 1992–2002. - М.: Орел, 2002. - 196 б.

REFERENCES

1. Altuhova N.F. Kompetentnostnyj podhod v upravlenii kadrami gosudarstvennoj sluzhby na osnove ontologii / N.F. Altuhova, E.V. Vasil'eva, M.V. Mirzoyan // Biznes-informatika. - 2018. - № 1(43). - 17-27 b.
2. Husainov U.Sh. Nekotorye voprosy otbora kadrov na gosudarstvennuyu sluzhbu // Pravo. Zhurnal Vysshej shkoly ekonomiki. 2016. № 3. 139–147 b.
3. Salamatin E.Yu. Mezhdunarodnyj opyt pravovogo regulirovaniya gosudarstvennoj grazhdanskoj sluzhby: aktual'nye voprosy dlya rossijskih reform // Mezhdunarodnoe publichnoe i chastnoe pravo. 2006. № 5. 57 b.
4. Halikov M.I., Galiullin T.T. Zarubezhnyj opyt gosudarstvennoj sluzhby. Ufa, 2007. 46–47 b.
5. Turchinov A.I. Upravlenie processom formirovaniya i ispol'zovaniya rezerva gosudarstvennyh sluzhashchih // Sociologicheskie issledovaniya v sisteme gosudarstvennoj sluzhby 1992–2002. M.: Orel, 2002. 196 b.